

Christoph Strawe:
Världen är ingen vara
GATS - TRIPS - WTO:

*Tjänster och »handelsrelaterade aspekter på andlig egendom«
i kontroversen om hur globaliseringen ska utformas*

I ett tal i Berlin den 13 maj i år menade den tyske förbunds-presidenten Johannes Rau att hälften av tyskarna för tre år sedan aldrig hört begreppet globalisering. Det är ju så att det här rör sig om utvecklingar som först nu sakta – inte minst tack vare många aktiviteter från grupper inom civilsamhället – börjar tränga in i det allmänna medvetandet. Många människor inser då helt förskräckta hur från vissa håll mycket snart definitiva fakta ska ha åstadkommit. Det är inte första gången som vi här tar upp globaliseringen, alternativen och alternativrörelsen. Men den som idag vill lägga sig i utvecklingen behöver allt mer omfattande sakkunskap. Materialet är förvirrande, läggs delvis medvetet fram på ett förvirrande sätt. Här ska vi nu se hur situationen och dynamiken är idag vad gäller den av världshandelsorganisationen WTO framjaktade formeringsprocessen. Särskilt ska vi se på det så kallade TRIPS-avtalet.

Drivkrafterna bakom globaliseringen

Även om ordet »globalisering« först de senaste åren fått feta rubriker så inleds den sak som ordet syftar på vid renässansens början: På den tiden slog en världsbild igenom som ser jorden som en glob. Den gången började den »europiska expansionen«, exploateringen av denna glob. Och denna tidsepok är samtidigt individualiseringens epok. Samtidigt som det så uppkommer en ytterst komplex ekonomi baserad på ömsesidighet (Fremdversorgungswirtschaft) i ett världsomspännande nätverk och med stöd av en ständigt förfinad teknik så gör den enskilda människan anspråk på sin frihet och sitt oberoende. De traditionella formerna för hur relationerna människorna emellan ordnas blir därmed föråldrade. Så uppkommer ett trefaldigt behov av gestaltning: – Vilka strukturer måste ett samhälle utbilda för att frihet som individuell gestaltning- och ansvarskraft

ska kunna leva i det? Det är en fråga som gäller autonomin och självförvaltningen i det kulturella livet. – Vilka organ behövs för att människorna ska kunna bli verksamma för varandra i en arbetsdelad världsekonomi som organiseras underifrån? Det är frågan om det »associativa« näringslivet. – Och hur måste idag demokratisk rätt uppkomma mellan myndiga människor, en rätt som både skyddar friheten och sätter ramar för näringslivet? Det är frågan efter den moderna »subsidiära« staten som orienterar sig efter de mänskliga rättigheterna. Sammantaget rör det sig hos dessa tre frågor om att upprätta de strukturer av samhällslig öppenhet för mänsklig och ansvarsfull gestaltning som vi kallar för »den sociala organismens tregrening«.

Att nöden idag sammanhänger med att man inte konsekvent nog tagit upp det här behovet att gestalta har här betonats många gånger. Det misstroende mot människans

kraft att ta ansvar som fått sin näring ur ensidiga människobilder har lett till att man fortfarande satsar alldeles för mycket på staten inom kulturområdet, – och där denna statliga styrning luckras upp där ersätts den inte av autonomt kulturliv utan av ekonomisk styrning. Samma misstroende har lett till en ordningspolitisk ansats för näringslivet som ser konkurrensen som enda möjlighet att tämja egoismen. Man ser så i konkurrensen den avgörande förutsättningen för ekonomisk effektivitet, som bör prioriteras framför alla andra. Den ekonomiska liberalismens idé innebär att man endast och allenast kan räkna med egoismen som drivkraft. Därtill kommer att sådana synpunkter utan vidare överfördes från varuutbytet även på de så kallade produktionsfaktorerna – mark, arbete och kapital – med betydande följder för hela samhällslivet. De sociala följdverkningarna av den här åskådningen dämpades länge av en utjämnande statlig verksamhet. Men nu, då konkurrensökonomi blir global och även omfattar »konkurrens mellan stationeringsorter«, visar sig denna motvikt vara mer och mer verkningslös.

Det marknadsekonomiskt-kapitalistiska tänkesättets frammarsch i slutet på andra världskriget

Dagens situation har inte bara vuxit fram på naturlig väg. Den har i många avseenden åstadkommit helt medvetet. Inflytelserika kretsar framför allt i USA såg när slutet på andra världskriget kunde skönjas en chans att förverkliga en ny världsordning, som ekonomiskt skulle grundas på principen om den fria marknaden och därmed om frihandel. Man försökte skapa de instrument som behövdes för att genomdriva det här.

På FN-konferensen i Bretton Woods 1944 grundade man Världsbanken och Internationella valutafonden. Då fanns ännu många olika uppfattningar och strömningar om hur de här institutionerna borde utformas. I Bretton Woods lade den brittiske delegationsledaren ekonomen John Meynard Keynes (1883 - 1946) fram en plan för bildandet av en »International Clearing Union«, en plan som hade en riktig inriktning och som, om den realiserats, varken hade lett till u-ländernas skuldskris eller någonsin till IFWs räddningsaktioner till förmån för den internationella valutaspekulationen. Den 1947 i Havanna grundade International Trade Union (ITO), som under FN:s överinseende skulle främja en ordnad global handel, visade sig vara verkningslös.

GATT 1947

I det 1947 under USAs inflytande slutna och 1948 ikraft-

trädde Allmänna tull- och handelsavtalet (General Agreement on Tariffs and Trade – GATT) fanns inte längre sådana målsättningar. (23 länder undertecknade, 1991 hade 100 undertecknat.) I och med grundandet av GATT förklarade man krig mot protektionismen. Protektionismens klassiska medel var tullarna, genom vilka man på artificiell väg kunde göra importerna dyrare och så skydda det inhemska näringslivet. Således koncentrerade man sig först på att få bort tullarna. För det ändamålet skapades instrument som säkerställde att avlägsnandet av tullarna, även om det naturligtvis bara kunde åstadkommas steg för steg, blev till en enkelriktad gata utan möjligheter att vända om. Att inte diskriminera och »mest gynnade part« blev stickord. Det vill säga, att om man gör undantag gentemot ett land vad gäller den kvantitativa begränsningen av en viss varus införsel, då måste det undantaget även gälla för alla andra länder; ger man ett land gynnsammare tullsats, då ska dessa villkor gentemot den på det viset mest gynnade parten gälla för alla länder.

1947 blev man svaret skyldig på frågan hur en skadefri utveckling skulle kunna vara möjlig utan skydd. Man glömde också, att de länder som frihandelsideologerna kom från, om man konsekvent tillämpat den här ideologin, aldrig någonsin så snabbt skulle ha kunnat nå den ekonomiska hegemoni de hade då. De hade ju samtliga blivit starka genom protektionistiska åtgärder av exempelvis tullpolitisk art, samtidigt som de nu krävde att de svaga skulle avstå från allt skydd. Man ställde över huvud taget inte den fråga som för vidare, nämligen hur å ena sidan nationalstaternas föräldrade protektionism ska kunna övervinnas och hur man å andra sidan ska kunna hitta former för främjande av utveckling och bildande av skyddande rum som är anpassade till ett globalt-arbetsdelat näringsliv. Det här ledde till den utveckling som har framkallat alla de negativa symtom man diskuterar idag utan att rätt diagnostisera sjukdomsorsaken. Visserligen kan man idag med modern teknologi producera överallt på jorden. Men de sociala motsättningarna mellan fattig och rik ökar, u-länderna är enormt skuldsatta, miljön har att lida under rovdriften, den ökande arbetsproduktiviteten leder inte till ett mervärde för alla utan bland annat till arbetslöshet, finansspekulationen har på ett skrämmande sätt gjort sig självständig i förhållande till den ekonomiska prestationsprocessen och störtar så hela länder i elände (stickord »Asienkris«).

GATT var från början utformat som en kontinuerligt fortlöpande förhandlingsprocess i de s k GATT-rundorna. Dessutom fanns ett avtalsparternas råd med säte i Genève för det löpande arbetet, men utan egen beslutskompetens.

Sammanlagt blev det 8 rundor, de två senaste var den i Tokyo (1973 - 1979) och den i Uruguay (1986 - 1994).

I Tokyo tog man sig för första gången an de skicktariffmässiga handelshindren. Det här sammanföll med uppdykandet av den sk Washington Consensus och den förstärkta aktiviteten hos globalt verksamma stora koncerner. Sedan följde – i USA med Reagan-presidentskapet (1981 - 1989) och i Storbritannien med Thatcher-regeringen – en era som präglades av neoliberalistiska, ja rent av socialdarwinistiska tankegångar.

Bakgrundshändelser till Uruguay-rundan

Under nästa GATT-runda, Uruguay-rundan inträffade statsocialismens sammanbrott. Därmed föll de sista fördämningarna som dittills hade förhindrat omvandlingen av hela jorden i en enda marknad ordnad efter neoliberala principer. Nu hände det som Hans-Peter Martin och Harald Schumann i sin bok »Globaliseringsfällan« var bland de första att beskriva. Genom att påpeka den byråkratiskt-planekonomiska ansatsens uppenbara misslyckande, men också den begynnande krisen hos den byråkratiserade välfärdsmodellen i t.ex. de skandinaviska länderna försökte man hos allmänheten väcka intrycket att det inte finns något förnuftigt alternativ till privatisering och avreglering. Man förteg och hindrade alla ansatser till ett underifrån organiserat kooperativt näringsliv, där de delaktiga är verksamma i självförvaltning. För kretsloppet marknadsmisslyckande och statsmisslyckande var man blind: skulle man ha medgivit att först marknadens misslyckande hade framkallat byråkratiska ingrepp, då skulle man ju svårligen ha kunnat prisa den totala marknaden som universalmedel mot statsmisslyckande.

Grundandet av WTO, dess arbetssätt och struktur

I slutet på Uruguay-rundan sluts 1994 i Marakesh ett avtal där det beslutas om att avlösa GATT med en mäktig världshandelsorganisation (WTO), som bildas 1995. Det ursprungliga mandatet att liberalisera världshandeln utvidgas slutgiltigt till att även omfatta »tjänster« och »intellektuell egendom«. Själva GATT integreras som GATT 94 i den nya avtalssamlingen, som därmed vilar på tre pelare, GATT, GATS (General Agreement on Trade and Services) och TRIPS (Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights). Dessa tre pelare behandlas i del 1 av Marakesh-avtalet. Del 2 innehåller procedurerna att bilägga tvister, del 3 den handelspolitiska granskningsmekanismen (TPRM – Trade Policy Review Mechanism) och del 4 slutligen »plurilaterala handelsavtal« som bara är bindande

för respektive avtalsparter.

För närvarande har WTO 144 medlemmar (och omfattar därmed över 90% av världshandelsvolymen); – sekretariatet i Genève med WTO-generaldirektören Mike Moore har 550 medarbetare och en budget på 930 miljoner kronor. WTOs organ är ministerkonferensen vart annat år, Allmänna rådet som ständig representant, råd för GATS, GATT och TRIPS, ett utskott för att bilägga konflikter, granskningsutskottet för handelspolitik och ytterligare några utskott.

Beslutsförfarande och mekanism för att bilägga konflikter

WTOs apparat är bara en sida av dess mäktighet. Mycket viktigare är reglerna det kan verka efter. Där har vi först beslutsförfarandena: avtalsändringar i »kärnområdet« är bara möjliga enstämmt. Det vill säga att de avgörande principerna som garanterar den globala kommersialiseringens processens egendynamik praktiskt taget inte kan avlägsnas. Det gäller principer som inländsk behandling – dvs att inhemska och utländska anbud ska behandlas lika inom ett land –, mest gynnade part och själva beslutsförfarandet (enstämmighetsprincipen kan bara upphävas enstämmt). För andra avtalsändringar gäller två tredjedels majoritet, likaså för att utesluta stater, samtidigt som intressant nog befriandet av enskilda medlemmar från avtalsförpliktelser i sin tur kräver tre fjärdedels majoritet.

Samma antidemokratiska och antirättsliga tendens finns i förfarandet att bilägga konflikter som man delat upp i fem steg: försök att förmedla från generaldirektörens sida; bildandet av ett undersökningsutskott – varvid det inte krävs att svarandesidan ger sitt medgivande. Den här »panelen« granskar, rådgör och beslutar. Prövningsutskottet rapporterar sedan till utskottet för biläggande av konflikter – dessa rapporter kan nu åter bara förkastas enstämmt. Formellt återstår då möjligheten till gensaga hos en appellationsinstans, något som mer eller mindre bara är kosmetika på ett tillvägagångssätt som kännetecknas av brist på rättslighet. Steg 5 möjliggör compensationer om ifrågavarande medlem handlar i strid mot beslutet från utskottet för biläggande av konflikter, eller att vedergällningsåtgärder från kändesidan auktoriseras. I övrigt ser därutöver de avtalsparternas regelbundna rapporter om avtalens förverkligandegrad – inom ramen för ovan nämnd TPRM – till att kvarnen oavbrutet mal på.

Hur allt det här ska passa ihop med folkrätt och mänskliga rättigheter, det är systematiskt oklart. Därför borde man egentligen ifrågasätta om ett land som förbundsrepubliken över huvud taget skulle få ha fortsatt del i denna process.

Det är ju så att författningsdomstolen i fallet med Maastricht-avtalet uttalat att deltagandet i internationella avtal inte får hota de grundläggande rättigheternas varaktighet. Men rent faktisk är sådana synpunkter av ringa betydelse eftersom den ekonomiska makten finns på WTOs sida. Att en rad utvecklingsländer trots massiv kritik stannat kvar inom WTO eller anslutit sig hänger samman med, att i en världsekonomi som baseras på arbetsdelning riskerar varje land att hopplöst hamna på efterkälken om det inte håller god min i elakt spel.

»Frihandel mot miljö-, hälso- och konsumentskydd« är rubriken på en artikel i vilken Greenpeace nämner olika fall där WTO-rätt redan idag bryter rätt som utfärdats av de territoriella (»nationella«) rättsgemenskaperna. Man räknar upp och dokumenterar följande fall: Fall 1: Otillåtet att skydda delfinerna. Fall 2: Luftrenhetspolitik som handels hinder. Fall 3: USA-lag om att skydda havssköldpaddorna stjälpt. Fall 4: Faller EU-importförbudet mot hormonbehandlat nötkött?

GATT 94 och GATS

Att sälja vad som gå att sälja, att göra säljbart vad som inte går att sälja

GATT 94 planerar ytterligare sänkning av tullsatserna (40%), en liberalisering av textilhandeln och reducering av subventioner – detta framför allt inom lantbruket, något som européerna (som behandlar temat inom EU Agenda 2000) har problem med. Dessutom har man avtalat åtgärder mot dumping.

Ännu mer genomgripande verkar GATS. Ca 63% av bruttonationalprodukten ligger idag inom den så kallade tjänstesektorn, handeln med tjänster utgör däremot bara 25% av den globala exportvolymen. Vilken »tillväxtpotential« och vilka profitmöjligheter som här öppnar sig för global players blir ännu tydligare om man tar med prognosen att de avgörande, och för den fortsatta ekonomiska tillväxten bärande innovationerna inom den kommande perioden skulle ligga på områdena för information, kunskap och bildning, bioteknologi och hälsa. Bara en sak står ännu i vägen för den kommersiella exploateringen av dessa områden: det faktum att en stor del av dem än så länge inte betraktas som kommers utan som något allmännyttigt och till ekonomin kvalitativt olik. Även om man mer eller mindre bara kunde beskriva den här olikheten negativt (som »non-profit«).

Därför får man inte ge sig hän åt minsta illusion vad gäller avsikten med GATS: Det rör sig om ett brett upplagt försök att med hjälp av det luddiga begreppet tjänster helt

och hållet göra all mänsklig verksamhet möjlig att exploatera kommersiellt. Man behöver bara ta en titt på listan över de områden, för vilka i EUs internet info point medlemsstaternas rättstexter och förpliktelser finns uppräknade: affärsmässiga tjänster, konstruktions- och övriga ingenjörstjänster, uppfostran, finansiella tjänster, resor och turism, transporter, kommunikation, distribution (dit hör även vattenförsörjningen), miljö, hälsa och sociala tjänster, rekreation, kultur och idrott. Och för att ingen ska komma på idén att något skulle ramla igenom systemet finns i slutet rubriken: »Other Services not Included Elsewhere« (andra tjänster som inte inkluderats någon annanstans).

Att en bristande förmåga att skilja mellan produktinriktade och relationsinriktade tjänster gör att kulturella verksamheter – och sådana inom rättssfären – angräps i sin innersta kvalitet har författaren tagit upp i en annan artikel (i Rundbrief nr 2/2001).

Länge försökte regeringarna att lugna och bagatellisera när kritiska medborgare hörde av sig. Nu gör sig fler och fler kritiska röster hörda, t.ex. de kommunala landsförbunden i Baden-Württemberg eller ATTAC Tyskland, som startat en kampanj mot GATS. Man börjar ana här och var att det inte är mycket bevänt med de ofta återopade »landspecifika undantagen«.

Att man så lätt underskattar GATS har att göra med att det tycks vara så flexibelt: I GATTs Uruguay-runda konfronterades de ledande industriländerna med USA i spetsen med motståndet från de av Indien anförda utvecklingsländerna. Något som är karakteristiskt för WTO-processen skedde då: man vek tillbaka lite grand för att inte den totala processens fortgång skulle hotas. Kompromissen består av en mekanism av stegvis liberalisering, som gör det möjligt för varje land att liberalisera de olika tjänstesektornas enskilt och anpassat till landets förhållanden.

När det gäller de avgörande frågorna gjorde man däremot inga eftergifter. »Behandling som inhemsk« och »klausulen om mest gynnade part« ska säkerställa att det inte finns någon återvändo när man väl en gång gått med på en viss nivå av privatisering. Man fastställde också att det skulle äga rum ytterligare förhandlingar från och med år 2000, förhandlingar som måste inkludera de hittills utelämnade områdena. Målet för dessa löpande förhandlingar är med andra ord uttryckligen att så långt möjligt reducera de »för vissa länder specifika undantagen«. Vid sådana fortsatta förhandlingar, så som de t.ex. även är föreskrivna för lantbruket inom ramen för WTO, talar man om den s.k. »built-in-agenda«. Enligt beslutad tidsplan på WTO-konferensen november 2001 i Doha måste WTO-medlems-

länderna senast mars 2003 ange på vilka områden de är beredda till vilka öppningar av marknaden. Dessförinnan ska de, senast juni 2002, ställa sina krav till andra länder. Vilket tryck som på det här sättet åstadkoms kan man lätt konstatera genom att läsa t.ex. EUs krav på WTO-parterna, som inte utan orsak hemlighållits och först avslöjats av ATTAC. EU är behörig att representera sina medlemsländer i GATS-förhandlingarna.

Innehållet i GATS – GATS och de allmännyttiga

GATS består av 6 avsnitt med sammanlagt 29 artiklar. Del I behandlar giltighetsområde och begreppsdefinitioner. De fyra möjliga formerna för internationella tjänster ska samtliga regleras av GATS: 1. gränsöverskridande tjänster (exempel: e-commerce), 2. konsumtion av tjänster i utlandet (exempel: turism), 3. kommersiell närvaro av en utländsk tjänsteutövare i ett främmande WTO-medlemsland (exempel: banker, kommersiella företag inom hälsovårdsväsendet), 4. utländska personer som (temporärt) utför tjänster i ett annat WTO-medlemsland (exempel: rådgivning, konstruktion).

Tjänster som »utförs vid utövande av statlig makt« är uteslutna ur GATS. En sådan tjänst definieras sålunda, att den »varken utförs i ekonomiskt syfte eller i konkurrens med en eller flera tjänsteutövande«. Den här formuleringen begränsar valet när det gäller hälsa, utbildning och sociala frågor till att välja mellan pest och kolera: Antingen byråkratiskt statsväsen eller frihet för kommersen. Allmännyttighet med fri huvudman kan å ena sidan på det här viset brukas som argument: eftersom det finns allmännyttiga fria skolor behövs inga undantagsregler. Å andra sidan finns en stark tendens att missgynna allmännyttiga initiativ med fri huvudman: Både den skattemässiga situationen och den eventuella hel- eller delfinansieringen genom det allmänna kan angripas som konkurrensnackdel för de kommersiella.

GATS del II innehåller de »allmänna plikterna och disciplinerna«, bl.a. mest gynnade part. Del III behandlar specifika förpliktelser som t.ex. »behandling som inrikes« och förbudet att införa kvoter eller föreskriven ekonomisk behovsprövning på områden där förpliktelserna att göra marknaden tillgänglig ingått. I del IV fastläggs principen om fortskridande liberalisering och tillvägagångssättet med de specifika förpliktelserna. »Listan med specifika förpliktelser bifogas detta avtal som bilagor och är beståndsdel av det här avtalet.« Del V innehåller institutionella bestämmelser: Vid konflikter förelägger rådet för tjänster »angelägenheten för en skiljedom. Skiljedomarens beslut är slutgiltigt och bindande för alla medlemmar«.

Om TRIPS innehåll

TRIPS-avtalet innehåller för alla WTO-medlemmar bindande enhetliga (minimi-) skyddsstandards för patent, varumärken, designs, geografiska ursprungsangivelser, upphovsrätt, uthyrningsrätter, dataprogram, databaser, affärs- och företagshemligheter. T.ex. måste alla WTO-medlemsländer ge ett patentskydd på minst 20 år på teknologiska uppfinningar. För upphovsrätten gäller som minimitid livstiden plus 50 år.

Att patent- och upphovsrätt har sina berättigade sidor torde vara oomstritt. Ingen längtar tillbaka till tider då författare var praktiskt taget rättslösa gentemot förläggarna och uppfinnare kunde bli utfattiga samtidigt som andra tjänade stora pengar på deras uppfinning. Lika meningsfullt är det att säkerställa att bara ost från Emmental får heta just emmentaler.

När Rudolf Steiner 1919 formulerar sin idé om ett slags ägande i det sociala flödet (idag även kallat »operativt ägande«) som ett alternativ både till den säljbara kapitalistiska privategendomen och till planekonomins byråkratiska allmänna ägande, då ser han i upphovsrätten rentav ett visst slags paradigma för en äganderätt som är inriktad på social förankring.

»Möjligheten att utifrån de individuella förmågorna fritt kunna förfoga över kapitalbasen måste bestå; den äganderätt som sammanhänger med det här måste kunna förändras i det ögonblick då den slår om till att bli ett medel för oberättigat maktutövande. I vår tid har vi en inrättning som tar hänsyn till det här antydde sociala kravet, men bara delvis genomförd för den s.k. intellektuella egendomen. Den här egendomen övergår en viss tid efter den kreatives död över i det allmänna fria ägande.« (Ur Den sociala frågans kärnpunkter.) Man skulle också kunna säga: den omvandlas slutgiltigt till en gåva som alla människor kan ha nytta av.

Det perfida med TRIPS är just det, att den här tanken om en social förankring avlägsnas ur patent- och upphovsrätten för att omvandla denna rätt till ett medel för oberättigat maktutövande. En genomgång av TRIPS' innehåll och verkningar kommer att bevisa det här.

Patenträtt perverterar ...

Även TRIPS befäster genast i inledningen reglerna om mest gynnade part och behandling som inrikes och reglerar kontroller genom regelbunden övervakning av genomförandet. I motsats till GATS fanns på det här området redan en rad internationella avtal om patent och upphovsrätt, så att

frågan måste anses berättigad varför man inte bara har utvidgat bestående avtal till att gälla även nya teman som t. ex. programvara.

Men vad man har gjort går åt ett helt annat håll – den gränslösa utvidgningen av begreppet intellektuell egendom i syfte att åstadkomma universell exploateringsmöjlighet och säljbarhet av denna jords resurser genom de stora koncernerna.

En skandal är särskilt artikel 27 (»föremål som kan patenteras«). Vid första anblicken ser den nästan ut som en bestämning i syfte att skydda livet, det står ju där att medlemmar kan utesluta uppfinningar från möjligheten att patenteras »om förhindrandet av dess kommersiella användning inom medlemmens område är nödvändigt för att skydda den allmänna ordningen eller de goda sederna inklusive skyddet av människors, djurs eller växters liv eller hälsa eller för att undvika svåra skador på miljön« – såtillvida man inte företar uteslutandet helt enkelt därför att landets lagar förbjuder användandet.

»3. Medlemmarna kan även utesluta från möjligheten att patentera: a) diagnostiska, terapeutiska och kirurgiska metoder för behandling av människor och djur; b) växter och djur med undantag för mikroorganismer samt till väsentlig del biologiska metoder för att uppföda djur eller växter med undantag för ickebiologiska och mikrobiologiska metoder. *Medlemmarna planerar dock skyddet av växtsorter antingen genom patent eller genom ett effektivt system sui generis eller genom en förbindelse av bådadera* (kursivering CS). Bestämmelserna under den här bokstaven ska kontrolleras fyra år efter WTO-avtalets ikraftträdande.«

Formuleringen är som vanligt en kompromiss med kritiska deltagarstater för att hålla igång processen. Men vad för en kompromiss! Genom att säga att växtsorter kan undantas från möjligheten att ta patent på så smuglar man – utan att det blir riktigt tydligt vid första anblicken – in bestämmandet i avtalet att regeln just är att ingen enda växt är undantagen från möjligheten att ta patent på. Detta taskspeleri är sedan basen för att göra patenttagandet eller likvärdiga förfaranden bindande. Följderna är oerhörda: allt liv blir till tendensen vara.

Ytterligare en reglering, vars räckvidd knappast kan överskattas, finns i artikel 34 som ger de rättsskipande myndigheterna fullmakten att »ålägga producenten (svarenden) att påvisa att ett förfarande till att framställa en identisk produkt skiljer sig från den patenterade metoden. Därför förutsätter medlemmarna att en identisk produkt som producerats utan patentinnehavarens medgivande fram till dess att motsatsen bevisats ska anses vara producerad

genom det patenterade förfarandet,« förutsatt att minst ett av de sedan i mycket allmänna ordalag beskrivna förhållandena är givet.

Artikel 41 innehåller medlemmarnas förpliktelse att förverkliga snabba åtgärder för att förhindra en kränkning av avtalet resp. för att avskräcka från en sådan kränkning.

Genraps och basmatiris: biopirater agerar under täckmanteln av att kämpa mot produktpirater

Monsanto mot Percy Schmeiser

Den sjuttioårige Percy Schmeiser odlar på sin 650 ha stora farm i Kanada sedan mer än femtio år rapssorten Conola, en sort i vilken han investerat 50 års arbete som förädlare. 199 konstaterade han att en del av hans växter var resistent mot bestämda herbicider. Ett år senare stämde han av firman Monsanto därför att han på olagligt sätt ska ha skaffat och odlat det av den här global playern gentekniskt manipulerade och sedan patenterade rapsmärket Roundup Ready. Eftersom Schmeiser aldrig köpt raps av Monsanto måste växterna ha spritts med vinden från granngårdar eller så måste de ha kommit till på granngårdar genom ofrivillig korsning med Monsanto växter. Monsanto fick till ett domstolsbeslut som ålade Schmeiser att p.g.a. patentintrång betala den totala vinsten på 1998 års skörd (ca 20.000 US dollar) till koncernen. Det var med andra ord inte så att Monsanto stämde för att med sin genteknik ha spoilerat 50 års förädlingsarbete.

Fallet Schmeiser gör det nästan övertydligt att de multinationella koncernerna genom TRIPS tillskansar sig den totala kontrollen över den miljardtunga utsädesmarknaden och därmed faktiskt kan expropriera bönderna från deras utsäde, ett utsäde som generationers förädlingsarbete är nedlagt i. Man ska inte komma och säga att patenten i bästa fall ju åter blir fria efter 20 år. Vad kommer att ha hänt med lantbruket efter 20 år om man inte lyckas stoppa detta ogräs benämnt TRIPS?

Produktpirater: fallet med basmatiriset

Fallet med US-företaget Rice Tec är lika spektakulärt. Företaget lät enligt US-lagstiftning märkesskydda en rissort under namnet »Basmati« som är sammansatt av thailändska, pakistanska och indiska sorter och som liknar det av indiska bönder i många generationer odlade basmatiriset. Mot det här otroliga pojkstrecket mobiliserade en indisk fysiker bönderna i Indien, hon tog ärendet till amerikanska domstolar och fick till slut rätt. Hennes namn: Vandana Shiva. Vilken ekonomisk skada det här tillvägagångssättet skulle

tillfoga de indiska bönderna framgår redan av det faktum att inkomsterna från basmatirisexporten ligger runt 800 miljoner dollar per år, men nu skulle den fria exporten ha varit ett brott mot patenträtten.

Ytterligare en spektakulär konfliktpunkt är frågan om billiga läkemedel till jordens fattigaste regioner, läkemedel t.ex. för de miljoner AIDS-sjuka. Den här konflikten visar samtidigt vilket värde de i syfte att lugna tillkomna undantags- och skyddsförbehållen har i verkligheten: »T.ex. finns i TRIPS-avtalet ett förbehåll enligt vilket i medicinska nödsituationer patent på farmaprodukter ska kunna kringgå och billiga kopior ska kunna säljas. Det har inte hindrat US-farmakoncerner från att med åberopande av TRIPS stämma Sydafrika och Brasilien för att de tillåtit billiga mediciner för att bekämpa AIDS. Bara tack vare en massiv internationell kampanj lyckades man åstadkomma att stämningen drogs tillbaka i april 2001, inte minst därför att företagen var rädda för ytterligare skador på sin image. Vid en förhandling inför WTO-skiljedomstolen hade utgången varit ganska oviss.« (Peter Wahl i oktober 2001)

Krav, handlingsmöjligheter, alternativ

När det gäller GATS är det attacks kampanjkrav som man bör ansluta sig till. (stoppa alla GATS-förhandlingar, ta ut offentliga tjänster ur GATS regler – vatten, skola, hälsa, energi mm –, gör förhandlingarna och allt material helt offentliga, ö.a..) Även för TRIPS gäller kravet på ett moratorium. För i sin nuvarande form är TRIPS oacceptabelt. Här måste man kräva: Inga patent på liv! – »Det bidrag lokala gemenskaper ger till bevarandet av arternas mångfald måste erkännas och integreras (rättvis fördelning av vinsterna som görs vid nyttjande av de genetiska resurserna).« (www.swisscoalition.ch). De fattiga måste ha tillgång till viktiga läkemedel.

Längre gående krav har beskrivits utförligare i ett annat sammanhang, men gäller lika mycket nu som då:

- Det gäller att återvinna den *samhälleliga (rätts-) suveräniteten*, särskilt vad gäller den sociala säkerheten. Människorna måste ha tillgång till för dem existentiella naturliga och kulturella resurser.

- Det gäller att *förändra strukturen på den offentliga sektorn*, så att staten kan agera som garant för de grundläggande tjänsterna som utbildning, hälsa och socialvården, dock inte som kontrollör.

- Det gäller att *ge nya former för allmännyttig ekonomi en chans*.

- Det gäller att förverkliga grundsatsen, att *natur, arbete och intelligens* visserligen är delaktiga i varuproduktionen,

men själva *inte får vara några varor*. Naturens produktivitet är när allt kommer omkring lika mycket en gåva från världens skapande andliga makter som själva andens, intelligensens produktivitet som vi är medskapande i. Redan därför att dagens ekonomi nyttjar den totala ackumulerade kunskapen ur mänsklighetens förgångna, måste den å sin sida ställa sina överskott till förfogande för själva den andliga produktionen och utvecklingen, d.v.s. framtiden. Gåvor är en förutsättning för utveckling.

- Det gäller att *reformera patentväsendet* enligt tidigare framförda förslag.

Bromsa WTO – stoppa GATS och TRIPS

Ju längre man befattar sig med WTOs struktur, instrument och avtal desto mer inser man att det här rör sig om motsatsen till den nödvändiga och till människan anpassade utformningen av globaliseringen. Och att ett omfattande förverkligande av avtalen skulle skapa fakta som det är svårt att undanröja, och som skulle förhålla sig fiendliga till en nödvändig gestaltning av förhållandena utförd av människorna själva.

»WTO - Sink or Shrink! – WTO - försvinn eller krymp!« – det ropade demonstranterna som i Seattle såg till att WTO-maskineriet började hacka. Nu gäller det att få maskineriet att stanna upp helt. WTOs tidsplan är offentlig. »Inventeringen« av situationen inför GATS-förhandlingarna ska ske på ministerkonferensen i Cancun/Mexico i september 2003. »Deadline« för GATS-processen är den 1. januari 2005. Samma datum gäller för omsättningen av TRIPS, även om tidsgränsen för de fattigaste länderna att realisera bestämmelserna om medicinska patent förlängts till 2016. Cancun kommer att bli avgörande: Bara under förutsättningen att man vid början av nästa ministerkonferens uppnår enighet om förhandlingssättet har länder som Indien i sista minuten röstat ja till slutdokumentet i Doha i november 2001. Men förhandlingssättet kan bara vara: ett moratorium som måste leda till att avtalen och själva WTO granskas. Ett moratorium som samtidigt skulle vara ägnat att dämpa den i WTO-processerna drivande makten USA när det gäller att upprätta ett nytt »empire«. Inget inträde i en ny runda, utan ett moratorium: det måste man kräva av regeringarna, även den egna. WTO och dess avtal är inte liberala, eftersom de bara tillåter överenskommelser och avtal som inte är »handelshinder« enligt WTO-definitionen. De är antidemokratiska, då de sätter rättsgemenskapens makt att gestalta ur spel. Och de är antisociala eftersom de förhindrar solidaritet och förstärker de sociala orättvisorna.

I kampen mot dessa tendenser borde liberaler och sociala demokrater, socialister och värdekonserverna, tregrenare och radikaldemokrater engagera sig gemensamt. WTO och dess avtal hotar miljön. Därför borde var och en ställa sig emot den som engagerar sig för resurshållning och uthållighet.

Vi behöver inte det här GATS: om vi behöver något så är det GAFT, »General Agreement on Fairness in Trade«. Vi behöver heller inte det här TRIPS. Vi kanske skulle göra oss tankar om GRIPS. »Gift Related Aspects of Intellectual Property Rights« – »Gåvorelaterade aspekter på intellektuell egendom«. Behövs WTO? Vi behöver snarare en organisation vi skulle kunna kalla för »GNCE«: ett »Global Network for Cooperative Economy«.

Christoph Strawe

Artikeln är hämtad ur nr 2.2002 av
Rundbrief Dreigliederung
des sozialen Organismus,
Haussmannstr. 44a,
D-70188 Stuttgart,
fax: 0049 711 23 60 218,

e-mail: buerostrawe@t-online.de.

Översättning: az.

Mer material om WTO,
GATS och TRIPS finns på attac
hemsida: www.attac.nu

*Dr. Christoph Strawe (Stuttgart), född.
16. 1. 1948 i Bonn. Filosof och socialvetenskapare, verksam i hela det tyskspråkiga området med fortbildning för yrkesverksamma och studerande (bl.a. seminarserie »individualitet och socialt ansvar«), medgrundare av initiativet »Netzwerk Dreigliederung« och författare till en rad böcker, bl.a. »Marxismus und Anthroposophie«.*
*Information om Christoph Strawes arbete och social tregrening finns på
<http://www.sozialimpulse.de> (på tyska).*